

कृति समीक्षा

पञ्चायतकालको नालीबिली

भुपेन तामाउली

ने

पालको राजनीति र शासन व्यवस्थामा भाषा संदै शिखरमा रहेन गरेको पाइन्छ । कान्ति, आन्दोलनको आधी-हरी ल्याउने र देशमा निर्णयक परिवर्तन गर्ने भूमिकामा भाषालीहरू नै अग्रणीकमा रहेका पाइन्छ । घेरे कुरामा भाषा र भाषालीको चर्चा हुने गर्दछन् । देशको कैनै महत्वपूर्ण काममा भाषालीले के गर्दछन् ? भनेर सिङ्गे देशले प्रतिक्षा गर्ने गरिएको पाइन्छ । यस्तो विशेषता बोकेको भाषा, पञ्चायत कालमा कस्तो थियो त ? ती सब तालीबेती तथा इतिहास समर्पितको एक पुस्तक यसै साल प्रकाशित भएको छ । त्यो पुस्तक हो अप्रज पत्रकार तथा लेखक 'नकुल काजी'को 'पञ्चायती भाषा' ।

पुस्तकका अत्यायहरूमा प्रवेश गर्नुभन्ना पहिला पुस्तकमा उल्लेखित विद्वान् चुडामारी विशिष्ट विचार मनन गर्ने, 'पत्रकार, लेखक अल्याउनकार, कवि, निबन्धकार, व्याख्याकार, अनुवादक, समापदक, प्राक्षक नकुल काजीलाई 'पञ्चायती भाषा' पुस्तकले इतिहासकार परिन बनाएको छ । नेपाली पत्रकारिता र साहित्यमा राष्ट्रियरूपमा खाली कमाइसम्नु भएका विचारपरिचित नकुल काजी को हुनुहुन्छ र उहाँको योगदान के हो ? भनेर सुर्खालाई बताए देखाउने काम म गर्दिन । पञ्चायती व्यवस्था कसरी आयो ? कसरी पतन भयो ? पञ्चहरू कस्तो चरित्र कस्तो थियो ? राजनीतिक छलछाम कस्तो थियो ? इत्यादिको जानकारी पाउन मात्रै होइन, अनुभव नै गर्न यो पुस्तक पढेन पछ । पञ्चायत नभोगेका पाठकका निर्मित यो पुस्तक अत्यन्तै उपयोगी छ । आउनेवाला पिंडाहारी निर्मित यो पुस्तकले इतिहासको रामो पाठ दिएको छ । यो पुस्तक पञ्चायतकालीन रामो र सिङ्गे देशको यथार्थ दस्तावेजको रूपमा प्रस्तुत छ । सारी एक सरी वर्षे लेखनको जान, अनुभव र सिप कीशल फाँकिएको यो पुस्तक नेपाली साहित्य र इतिहासको अभूत्य निधि बनेको छ । यी विचारहरूलाई लेखक नकुल काजी र उनको यो पञ्चायती भाषा कृति कुन विशेषता र स्तरका छन् । भन्ने जान सकिन्छ ।

पुस्तकमा उन्नाइस बटा भाग/अध्याय छन् । जसलाई एक, दुई गर्दै व्यक्ति गरिएको छन् । भाग या अध्यायहरूमा पञ्चायतकालको भाषा जिल्लाभित्रको पञ्चायती राजनीति, व्यवस्था, शासन, प्रशासन र पञ्चहरूको विशेषता, प्रवृत्ति, चरित्र, काम, घटनासहित सप्रसंग बेलिवित्सार गरिएको छ । पुस्तकभित्रका लेखहरूले राजनीतिजहरूमा त जान

प्रवाह गर्दछ, तै, अन्य क्षेत्रका पाठकवर्गका लागि पनि लेखहरू निकै उपयोगी छन् । जसले भाषा मात्र होइन देशके राजनीति, व्यवस्था, शासन, प्रशासनका अवस्था, चरित्र, प्रवृत्ति र सुधार गर्नुपर्ने क्षेत्र जान मदत पुरेन्छ ।

एक : यस भागमा, पञ्चायत कालमा राजदरवारको हुक्म पञ्चहरू लगायत सबैले मान्यपने, हाली-मूलाई गर्ने पञ्चहरूको शोषणमा परेका पञ्चहरूको सर्वस्व लुटिएका, सत्यको पक्षमा लाने गान्यमान्य नै भए पनि विद्रोह गर्दा पञ्चहरूको पडयन्मारा पर्नु परेका, करितपयले पदको आडमा आखा चिमलेर आफ्नो दुनो सोभायाएका लगायतका घटनाहरू उल्लेख गरिएका छन् ।

दुई : यस भागमा, पञ्चायती वित्ताणा पैदा हुँदै गएको, भाषाको करितपय पञ्चहरू यो देश जय नेश भन्यपनेमा जय देश जय गणेशसम्म भन्दैये, सिङ्गोदोको सुरक्षा गाडलाई समेत मञ्चवाटे इत्यवाद ज्ञापन गर्ने पञ्चहरूका स्तरका प्रसंगहरू यहाँ उल्लेख गरिएको छन् ।

तीनेविं भाग पाँचसम्म : उबेला हली-गोठालाका रूपमा भूमिगत वसेकाहरू आज देशको उच्च स्थानमा पुरेका, कथित उपल्लाहरूलाई सुरासुन्दीरी र घुस मिलाइ दिएर पञ्च भएका, राजाको काखीको खिटोरीबाटे देशको शीर्ष सञ्चायमाथ्यमें चर्चा गरेका, भाषामा पञ्चहरूको जात नै ढलीयोली चले पनि नेपाल कम्प्युनिट पार्टी (मार्कस्वार्दी लेनिनवादी) २०२८ साल जेठ ३ गतेवाट अस्तित्वमा आइ भाषा विद्रोहले कोइदुङ्गे स्थापित गरेको, २०४७ को निर्वाचनमा भाषा मास्त्रान्वाद खासेर पञ्चहरूसे वेची खापामा पञ्चायती वित्ताणा ताटाएका, नितका भाषामासुन्द्रा खासेर पञ्चहरूसे वेची खापामा र राजदरवारभित्र राजतन्त्र कैद भएको लगायत पञ्चायत यो कुख्यात भाषाको बन विनाश पञ्चायतीकालमै भएको, पञ्चहरूले कमाउनु कमाएका र क्यासिनोसम्म पुगेर पैसा उडाएका, भोडाको जग्गा दिने भन्दै गरीबहरूसँग पैसा उठाएका, तिनका भाषामासुन्द्रा खासेर पञ्चहरूसे वेची खापामा र राजदरवारभित्र राजतन्त्र कैद भएको लगायत प्रसंगहरू उल्लेख छन् ।

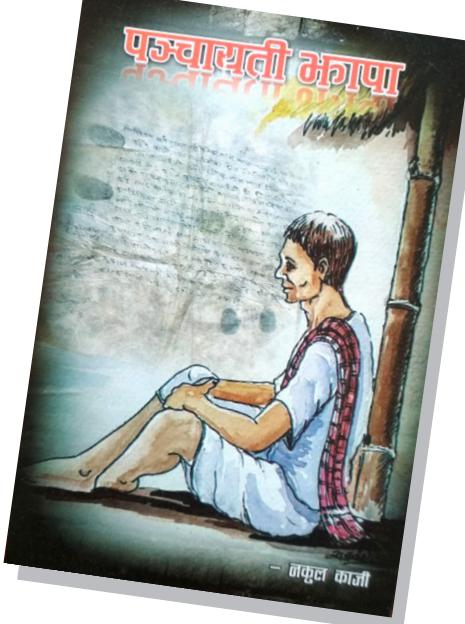
चौरेविं दर्शी भाग : २०३५ सालमा तत्कालीन राजारामी चन्द्रगढी भाषा सवारी भएर फर्किएपश्चात राजारामी पैदल हिँडेको बाटामा छर्इएका फूलहरू बढ्दवृद्धालाई भक्तिपूर्वक बढुन्ने घर लेगका, राजारामीको पैतालाले टेकेका फूलहरू भगवानको चिनोंयो प्रसाद जस्तै मानेका, राजारामीको छायाँ परेका भन्दै स्वायतका लागि राखिएका घडाको घाडाको रामो पाठ दिएको छ । यो पुस्तक पञ्चायतकालीन रामो र सिङ्गे देशको यथार्थ दस्तावेजको रूपमा प्रस्तुत छ । सारी एक सरी वर्षे लेखनको जान, अनुभव र सिप कीशल फाँकिएको यो पुस्तक नेपाली साहित्य र इतिहासको अभूत्य निधि बनेको छ । यी विचारहरूलाई लेखक नकुल काजी र उनको यो पञ्चायती भाषा कृति कुन विशेषता र स्तरका छन् । भन्ने जान सकिन्छ ।

पुस्तकमा उन्नाइस बटा भाग/अध्याय छन् । जसलाई एक, दुई गर्दै व्यक्ति गरिएको छन् । भाग या अध्यायहरूमा पञ्चायतकालको भाषा जिल्लाभित्रको पञ्चायती राजनीति, व्यवस्था, शासन, प्रशासन र पञ्चहरूको विशेषता, प्रवृत्ति, चरित्र, काम, घटनासहित सप्रसंग बेलिवित्सार गरिएको छ । पुस्तकभित्रका लेखहरूले राजनीतिजहरूमा त जान

पञ्चायतको लगाम थामाइन थालिएका, चन्द्रगढीहामा लेखेचाना घरमा विशेषगरी पञ्चहरूको एकपक्षीय कुत्कहरू, अचाडान, ओटे राजभक्ति, पञ्चायत व्यवस्था, पञ्चहरूको हैको हक्क भोगको मात्र हो भन्ने जस्ता वक्तम्पुसे हाक इत्याहारू चर्चा हुने गरेका, २०३५ मा दरवारले जनमत संग्रह गर्नुपर्नाको कारणहरू उल्लेख गरिनका साथै व्यवस्था अलोकप्रिय हुनमा त्यसका चालक कारण रहेका प्रसंग जोड्दै पञ्चायत असफल भए जस्तै आजको व्यवस्था पनि विस्ताराचारको चालकहरूका कमजोरीले असफल हुन सक्ने तर्फ सचेत गराइदानका लगायतका चर्चा छन् ।

तीनेविं भाग पाँचसम्म : उबेला हली-गोठालाका रूपमा भूमिगत वसेकाहरू आज देशको उच्च स्थानमा पुरेका, कथित उपल्लाहरूलाई सुरासुन्दीरी र घुस मिलाइ दिएर पञ्च भएका, राजाको काखीको खिटोरीबाटे देशको शीर्ष सञ्चायमाथ्यमें चर्चा गरेका, भाषामा पञ्चहरूले चर्चाहरूले आफ्नो सीमित राखेका, नेपालमै सर्वाधिक धेरैपटक शिलान्त्रस गरिएको भ्रदपुर शहर नजिकको मेची पुल निर्माणार्थ उठाइएको कर २२ ताख ८० हजार रुपैयाँ तत्कालीन युवराज विरेन्द्रले भवाम पारेका, लोककै अगुवाको जातो नै ढलीयोली चले पनि नेपाल कम्प्युनिट पार्टी (मार्कस्वार्दी लेनिनवादी) २०२८ साल जेठ ३ गतेवाट अस्तित्वमा आइ भाषा विद्रोहले कोइदुङ्गे स्थापित गरेको, २०४७ को निर्वाचनमा भाषा मास्त्रान्वाद खासेर पञ्चहरूसे वेची खापामा पञ्चायती वित्ताणा ताटाएका, नितका भाषामासुन्द्रा खासेर पञ्चहरूसे वेची खापामा सैद्धान्तिक स्तर उठेको मञ्चायती वित्ताणा ताटाएका र राजदरवारभित्र राजतन्त्र कैद भएको लगायत प्रसंगहरू उल्लेख छन् ।

सोहोडैविं ब्राह्मणी भाग : भाषामा आदिवासी जातजाति माध्यम वर्वर शोषण, दमन, दलन, जालसाजी, प्रपञ्च र अन्याय अत्याचार हुन्ने ? कसरी सयौं विगाह जिमिनका मालिकलाई जालसाजी गरी उहाँहरूको जिमिनहरू हुँदैपन्थ्ये, आ-आफ्ना महा जालीपन लुकाउन अरु कसैलाई जालीफताहा बनाइएको कथा अनि जिमिन मालिकहरू, आफ्ना जिमिन जालीहरूबाट लुटिएपछि त्यही आफ्ना लुटिटाको जिमिनमा हली गोठाला भएर जीद्वारी विताउनु परेका कथा, पञ्चहरू र व्यापारीहरूको मिलिभगतमा प्लाटिक भित्रयाउन ३७ सालमा प्रमध नगद बालाको मूल्य तिलसमी ढड्ले घटाइ किसिनहरूलाई अपूर्व मारमा पारिएको, यसलाई वटुवाट राजभक्ति चाहाँ नकली रहेको, विवेचना परिकाको स्थान र परिकाको हाया, जनमत संग्रहमा निर्दलीय पञ्चायत पक्ष विजयी भएपछिको उन्माले अन्ततः पञ्चायत व्यवस्थामाथि थप आक्रोश पैदा गर्ने किसिमको मनोविज्ञानलाई नै अभ प्रखर तुल्याएको, साम्प्रदायिक जनादराशाली अगुवाहरू, ठाउँ-ठाउँका जिमिदार र तिनका वर्षीय अशियार वारिसहरू, थुम-थुमका ठालू र तिनका हनुमान चालिसेहरू, मोजा मौजाको मालिकहरू, इलाको इलाकाको धनी धनाद्य साहू र कालाबाजाहरू इत्यादिसम्मका टाठा-बाठा, कमाउकान्ते, चड्हेख, चतुर, प्रपञ्चका खापिसहरूका हातमा

उडासार गर्ने निहुँमा हत्या गर्ने काठमाडौंवाट आएका गह मन्नीको योजना, दबाव असल अञ्चलाईशले नमानेका तर गह मन्नीले अन्य उपाय लगाएर ती पाँचलाई शीर्ष विनाइ ढाँडेको विषय, ती असल अञ्चलाईशको कायाकलालाई भाषामा विकास निर्माणको कालको रूपमा सम्झना गरिएको बारे उल्लेख छ । अनि पुस्तकमा र यो पनि विभिन्न घटना र प्रसंगहरू उल्लेख गरिएको छन् ।

यसरी पञ्चायत कालको

इक्यान पूर्वाञ्चलमा लकान्त्री

बितामोड, पुस ५। नेपाल शैक्षिक परामर्श संघ इक्यान पूर्वाञ्चल शाखाको अध्यक्षमा प्रकाश लकान्त्री निर्वाचित भएको छन्।

इक्यान पूर्वाञ्चल शाखाको धनकृतामा भएको पाँचौं साधारणसभा तथा तेस्रो अधिवेशनले लकान्त्रीको अध्यक्षतामा नयाँ कार्यसमिति चयन गरेको हो। नव निर्वाचित कार्यसमितिमा उपायक दीपक गौतम, सचिव रविकुमार गुप्ता, कोषाध्यक्षमा

हेमेजीवान निरीला रहेका छन्।

त्यसै सदस्यहरूमा दुर्लभ कार्की, रोजन थापा, गोपाल निरीला रहेका छन्। इक्यान पूर्वाञ्चल शाखाको अध्यक्ष रोजन निरीलाको अध्यक्षता तथा इक्यानका केन्द्रीय अध्यक्ष प्रकाश पाण्डेको प्रमुख आतिथ्यमा कार्यक्रम भएको थिए।

कार्यक्रममा इक्यानका केन्द्रीय उपायक शेषपाल भट्टार्हाई, केन्द्रीय सचिव बासुदेव दाहाल, केन्द्रीय

सहसचिव कर्ण गुरुङ, केन्द्रीय सदस्य पुर्पराज भट्टराई, इक्यान पूर्वाञ्चल शाखाका सल्लाहकार संयोजक कमिटीमाना, जे सर्टक मंडेश श्रेष्ठ, इक्यान भाषा शाखा प्रतिनिधि नवीनकुमार शिवाकोटी लगायतले नव निर्वाचित कार्यसमितिलाई बधाई दिए। शुभमाना दिएको इक्यान पूर्वाञ्चलका उपायक तथा ग्लोबल टच एजुकेशन फाउण्डेशनका प्रवर्त्य निर्देशक दीपक गौतमले जानकारी दिए।

शाहै नपाई जाँडरक्सीको कुलतबाट मुक्त

साथै यौवन कमजोरी, शिघ्रस्वलत, बाध नसा रोगी, पायलस फिस्टुला, दम खो, चिनी रोग, परवाया, प्रैसर, ग्राहिक, कम्पनीत, महिलाहरूको पाठ्यरक्तो समस्या सेतो पारी बन्ने महिनावारी गढबढी सैवेको उपचार हुन्। कार्नाको बन्दपछि पसल शिश्चरेरोड शिखरबाजार पछाडि सरेको छ।

फाल्गुनन्द आयुर्वेद फार्मेसी सेवा

शिश्चरे रोड, शिखर बाजार पछाडि बितामोड, भाषा
फोन : ९८४२४४४३६१८, ९८७९४१७९, ९८०७९४४८०

खुल्यो ! खुल्यो !! खुल्यो !!!

पर्फेवट ट्रेनिङ्ग सेन्टरद्वारा

दक्ष प्रशिक्षकबाट सेक्युरिटी ट्रेनिङ्ग तथा डाइग्रिंग ट्रेनिङ्ग तालिम पश्चात रोजगारीको व्यवस्था साथै विभिन्न ठाउँको लागि २० पुस्त र २० महिला सेक्युरिटी गार्ड आवश्यक भएकाले इच्छुकले तु-सम्पर्क गर्नुहोला।

फोन : ९८०९४०५३३३, ९८२४३४०७९, ९८०७९४७६६६, ९८५२६००७७
स्थान : सुगम पम्प दक्षिण, देवी कलेज जाने बाटो स्थालडाँगी

कर्मचारी आवश्यकता

यस नटराज एग्रो प्रा. लि.का लागि निम्न अनुसारका कर्मचारी आवश्यक परेकोले इच्छुकले तु-सम्पर्क गर्नुहोला।

पद : सेल्स मेन संख्या : ३ जना

योग्यता : +२ पास

सम्बन्धित कामममा अनुभवीलाई प्राथमिकता दिइनेछ।

तलब : आपसी समझदारीमा

सम्पर्क :

उपकार ब्राइ

नटराज एग्रो प्रा. लि.

शाखा कार्यालय बितामोड

फोन नं. : ९८६२२७४४०५, ९८०७९६११३

श्री चुलाचुली डटुर्ड सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह

माई नपा-६, इलाम

काठ लिलाम बित्री सम्बन्धी सूचना

यस श्री चुलाचुली डटुर्ड सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको वनबाट उत्पादित गोलीया घाटाढीमा विभिन्न लट र पायलमा विभाजित तिनि परमाणको काठ लिलाम विक्री गर्नुने भएकोले डिभिन वन कार्यालय इकामोको मिति २०७८/०९/०९ को चन नं. ३६२७ लिलाम विक्री सहजति अनुसार लिलाम विक्री गर्नुने भएकोले काठ जें-जस्तो अवस्थामा छ सोही अवस्थामा उठाई लैजान लिलाम विक्री गर्नुपर्ने भएकोले इच्छुक व्यक्ति, संघ-संस्था, फर्म व कम्पनीले सूचना प्रकाशित भएको मिति २१ दिनभित्रमा शिलबन्धी बोलपत्र दालिख गर्न यो सूचना प्रकाशित गरिएको छ। पूर्ण व्याहोराको सूचना लिन यस साव. उ. समूहको कार्यालयमा सम्पर्क राख्नु अनुरोध गरिन्छ।

स्पार्क पूर्वाञ्चल अस्पताल, कनकाई रोड

नेपाल टेलिकम पर्व बितामोड, भाषा (फोन : ०२३-४०७९३, ९८०७९४६६०)

श्री चुलाचुली डटुर्ड सा. व. उ. समूह, माई नपा-६, इलाम

मेष (वृ. वै. चौ. ला. लि. लृ. लै. लू. लौ. अ.) - मान प्रतिष्ठामा वृद्धि हुनेछ, स्वास्थ्य थोरै अनुकूल बनेर जानेछ, गर्दै गरेका कामहरूबाट विशेष लाभ मिल्ने योग छ।

बृष (कृ. उ. ए. ओ. ब. वि. तु. वै. वै. वै. वै.) - समय उत्तम फलादारी छ, चिंता तथा उपहार प्राप्तिको योग छ, ओटो दूरीको रोमान्टिक यात्रा हुने योग छ, मन हाँस्न रहला।

मिथुन (का. कि. कृ. उ. उ. छ. कै. कौ. ह.) - धन लाभ प्राप्त हुन सक्छ, व्यापार-व्यवसायमा

सन्तुष्टीजनक नतिजा प्राप्त हुन सक्छ, दाम्पत्य सुख

ज्ञ. पं. सेनापति द्वारा
फोन सम्पर्क
९८०७९४६६०

पशु अस्पताललाई जगादान

पशुरीशनिश्चरे, पुस ५। मोरडको पशुरीशनिश्चरे-३ मा निर्माण हुने पशु अस्पतालका लागि स्थानीय जनताले तीन कट्टा दुई धुर जगादान गरेका छन्।

पिपलचौक पूर्व मदन भण्डारी कृषि मार्ग नजिकमा पशु अस्पताल भवन निर्माणका लागि स्थानीय इन्ड्रेवी कोइराता परिवारले दुई कित्ताबाट गरी तीन कट्टा दुई धुर जगादान गरेका छन्।

वडा कार्यालयको नाममा जगादा रीजिस्ट्रेशनपाई, नगर उपप्रमुख यसुना विल्ट बास्टोलाल जगादा अवलोकन गर्दै स्थानीय दाताहरूको यसप्रकारको सहयोगमा कृषि तथा पशुपन्चीको विकास तथा वडा र आधारभूत स्वास्थ्य कार्यालयहरू निर्माणका लागि नगरले सबैको पहल गरिएको जानकारी दिन्दै।

वडा सचिव बासुदेव दाहाल, केन्द्रीय सदस्य देवीप्रसाद धिमिरे, नगर पशुपन्चीको लागि योग्य वार्ता एवं विवरण दिएको छ।

वडा सचिव देवीप्रसाद धिमिरे, नगर पशुपन्चीको लागि योग्य वार्ता एवं विवरण दिएको छ।

शाखा प्रमुख हेमचन्द्र दाहाल, पशु प्रायाधिक पर्वत साह, अमिन साहर श्रेष्ठसहित स्थानीयवासीले जगादान अवलोकन गरेका थिए।

उक्त स्थानमा नेपाल लाभइस्टक सेक्टर इनोभेसन आयोजनाले विश्व बैंकको सहयोगमा अस्पताल निर्माण गर्ने बताइएको छ।

सेफ्टी ट्याइकी तथा ढल सफाई

भाषाम पहिलोपटक थाकुम सिस्टमको ढलो र सस्तो ढल तथा सेफ्टी ट्याइकी सेक्टरको लागि हामीलाई सम्भवहोस।

सम्पर्क: ९८१४९१३७१२, ९८२४९११७९४, ९८४२६४७५५५, ९८६२६४८८८८

सम्पर्क: ०२३-५४२०००, ९८४२६५५७००, ९८०४९३६१००

होटल बित्रीमा

वितामोड शिविश्वरे रोड राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक जगादा अवस्थामा रेहेको बडी बोर्डर्स रेष्टेलेट एुड सेक्टर कर्नर बित्रीमा छ।

सम्पर्क : ९८०८३२७४५०

सेक्युरिटी गार्ड चाहियो

सिमिल तथा EX पुलिस, आर्मी उमेर : २४-४५ वर्ष (महिला/पुरुष)

सम्पर्क : सेवाटाल सेक्युरिटी सर्विस प्राप्ति. बितामोड प्रशिम बस स्टेन्ड दिक्षिण

फोन नं. ९८१७९६३६२२२, ९८२४८६२२१६६६

पूर्वाञ्चल सेफ्टी ट्याइकी

तथा ढल सफाई, बितामोड-५, भाषा

थाकुम सिस्टमबाट सफाई गरिने भएकाले

हामीलाई बाटो लाग्न निर्माणहोस।

हामीलाई बाटो लाग्न निर्माणहोस।

तारायणसाद बाँस्तोला ९८१७९७४७७/९८०६०५०७९

९८४५०८७५